

MC
111.077

DOLGOZATOK

A MAGYAR MINT IDEGEN NYELV ÉS A HUNGAROLÓGIA KÖRÉBŐL

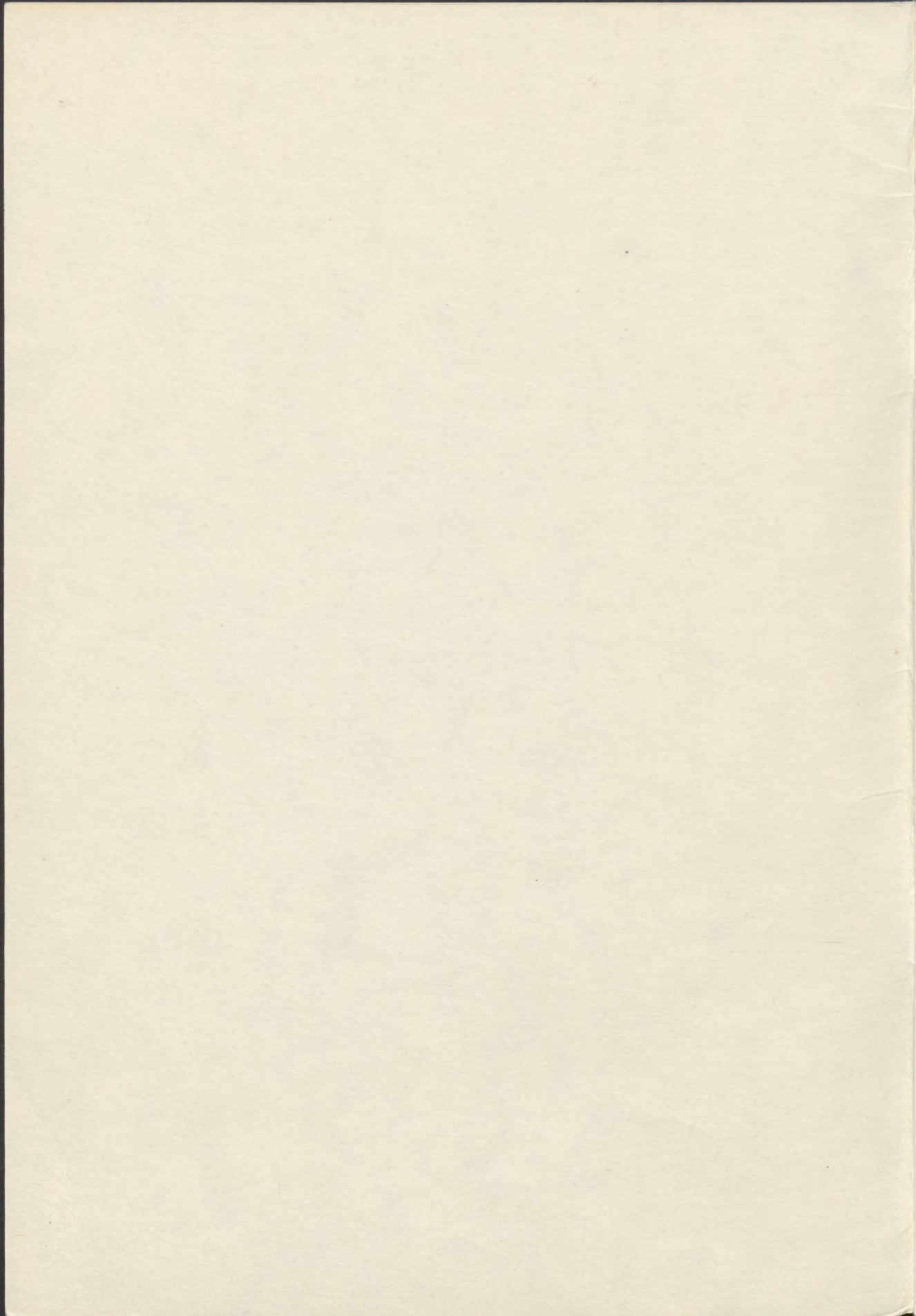
19. szám

ÉDER ZOLTÁN

Sylvester Grammatikájának utóéletéről

BUDAPEST

1990

É D E R   Z O L T Á N

Sylvester Grammatikájának utóéletéről

Budapest

1990

MC M.077

1990

Ő először tárta fel rejtek kincseinket. Nyelvünk nemes-
ségében hazaszeretete, nemzeti önérzete gyönyörködött. Nem-
csak nyelvtani példának írta le Grammaticájában a latin mon-
dást: "Dulcis amor patriae", hanem érezte, hogy (saját for-
dítása szerint) "ídes az hazának szerelme".

(Horváth János, 1943.)

PÉLDAMONDAT

Sylvester János "Magyar-Latin nyelvtan"-ból

DULCIS AMOR PATRIAE,

ÍDES AZ HAZÁNAK SZERELME:

Szentírás ez is,
tüzes nyelveket
szólásra így
indított az elme

szavak ingó
szalmagerenda-tutaján
hajózunk makacsul
apostoli grammatikád után.

(Petrőczy Éva, 1987.)

Az ilyen kiemelkedő, fényesen ragyogó évforduló, mint a mai, mindenképpen az összegezés, a számvetés igényét kelti fel bennünk. Azért ha Sylvester Grammatica Hungarolatínája a magyar nyelv felfedezését jelentette, én ebben az ünnepi órában megkísérlem Sylvester nyelvtana felfedezésének történetét vázlatosan előadni, mégpedig a külső történet keretében a belső történetre irányítva a figyelmet. Arra a folyamatra tehát, amelynek során a kutatók, literátorok és nyelvészek, lépésről lépésre haladva, bemutatták a mű egyes részeit, kibontották alkotó elemeit, megvilágították rejtett értékeit, föltárták belső összefüggéseit, hogy azután napjainkban a részkutatások eredményeit összegezve és újakkal kiteljesítve állítsák elénk a mű páratlan jelentőségét. A sylvesteri grammatika utóéletét próbálom tehát áttekinteni, azt amit az olaszok a könyvek fortunájának neveznek. Magyar viszonylatban és épp az első, Magyarországon nyomtatott könyv esetében ez a szó nem annyira szerencsét, hanem inkább viszontagságot, legjobb esetben forgandó szerencsét jelent.

1. Ennek a fortunának ugyanis mindjárt a kezdete baljós, mert gyászosak voltak az idők, amelyekben a mű megkezdhetette volna utóéletét. Önök itt - bátran mondhatjuk: Sylvester városában - jól tudják, hogy a grammatika nyomdai munkálatai - előszavának keltezése szerint - 1539. június 14-én fejeződtek be. Két évvel utána következett be az országos méretű katasztrófa, Buda eleste, amely a szellemi életet is megbénította. A háborús idők nem kedveztek sem a könyvnyomtatásnak, sem a könyvterjesztésnek. Így történt, hogy a grammatika példányai egy ideig ott porosodtak Nádasdy kamrájában, majd hosszú időre, csaknem végleg, nyomuk veszett. Két és fél évszázad múltán adott hírt és rövid ismertetést a máig is egyetlen fennmaradt példányról Weszprémi István, Debrecen orvosa, író, a XVIII. század második felének tudós polihisztor.

A leg-régibb Magyar Grammatikáról című cikkét előbb 1792-ben a kassai Magyar Museumban jelentette meg, majd a Magyarországi öt különös elmélkedések címet viselő, Pozsonyban, 1795-ben napvilágot látott kis művelődéstörténeti kötetébe

[‡] Sárváron a Sylvester János Könyvtárban 1989. jún. 14-én tartott előadás némileg bővített szövege

vette fel. Wessprémi egyrészt a grammatika könyvészeti leírásával foglalkozik, másrészt Sylvester pályafutását mutatja be, külön is méltatva sárvári működésének és a grammatika létrejöttének indítékait, nem felejtkezve el Nádasdy Tamásnak érdemeiről sem. Wessprémi nem volt nyelvész, nem is volt szándékában, hogy a grammatika nyelvészeti elemzésébe fogjon, mégis érdemes elolvasnunk, amit e vonatkozásban papírra vetett, mert ez Sylvester nyelvtanának első nyelvészeti érdekű jellemzése. Íme így szól: "Nem ereszkedem én most olly mélyen belé, hogy Sylvester János a Magyar nyelvet e Grammatikájában rend/d/el minémű regulákba szedte és foglalta legyen össze; mert az itten célomon kívüül igen sokra terjedne ki. Méltó volna ezt a drága ritkaságú könyvet újra ki nyomtattatni. Nyelviünkre, sőt egyéb okokra nézve is, sokat lehetne belőle tanulni, annyival is inkább, hogy szélylyel az írásában nyilvánvalóvá tette, hogy a Magyar Nyelvnek melly nagy szoros megegyezése legyen a Zsidó nyelvvel, és példákkal egyszersmind meg-is mutatja azt; azomban még a Görög nyelvből is a tekintetben sok dolgokat világosít-meg. Egész gyönyörűség ezt a Nyelviünkre tartozó régi írást megolvasni; amellyből világosan ki lehet még azt is hozni, hogy senki eggy valóságos Magyar Grammatikát nem írhat, hanem a Zsidó és Görög nyelveket jól érti; sőt kevés igazíttással ebből lehetne eggy jóféle Magyar Grammatikát, a mi időnkhez képest kevés munkával alkalmaztatva, a Magyar Haza számára készíteni." /I.m. 86/

Abban kora felfogása és a protestáns nyelvtani hagyomány nyilatkozik meg, hogy oly fontosnak tartja nyelviünkrenek a héberrel való összevetését. Viszont a lényegre tapint rá akkor, amikor azt emeli ki, hogy Grammatikájában Sylvester a magyar nyelvet renddel, vagyis rendszeresen regulákba szedte, szabályokba foglalta. Nyilvánvaló továbbá, hogy Wessprémi a műben magyar nyelvtant látott, s azt igen magasra értékelte. Legnagyobb tette mégis az marad, hogy egyáltalán hírt adott róla, s ezáltal az esetleges elkallódástól megmentette.

Epp e híradás indította Kazinczy Ferencet arra, hogy a mű nyomába eredjen és kiderítse, amit Wessprémi nem árult el, hogy az egyedülálló ritkaság Debrecenben Sinai Miklós református tanár birtokában van. Sinai a kincset féltékenyen őrizvén, Kazinczy csak másolatát kaphatta meg, azt is csak hosszas - három évig tartó - huzavona után. Ennek alapján tette közzé újra a grammatikát - mint a bibliográfiákban, köztük a Nagyné Piroska Lilla által összeállított Sylvester János bibliográfiában (Sárvár-Szombathely, 1987) is olvasható - az 1808-ban Pesten megjelent Magyar Régiségek és Ritkaságok I. kötetében.

Kazinczy a grammatika elé húsz, illetőleg huszonnégy lapnyi bevezetést írt. Wessprémihez hasonlóan először könyvészetileg ismerteti a művet, majd részletesebb életrajzot közöl, ő is ecsetelve Sylvester sárvári tartózkodásának és benne Nádasdy szerepének a jelentőségét. Nyelvészeti elemzésre Kazinczy sem vállalkozott, hacsak a grammatika egyes részeihez fűzött, korabeli vitás nyelvhelyességi kérdéseket boncolgató lapalji jegyzéseit nem számítjuk ide. Ellenben lényegre törően utalt Sylvester világképének s egyben nyelvszemléletének kétágú gyökerére, Erasmusra és Melanchtonra, és tömören körvonalazta Sylvesternek a magyar nyelvtanírásban betöltött úttörő vállalkozását. A vonatkozó rész így hangzik:

"Erdösi valóban egyike vala nemzetünk letiszteltebb Hérosainak..., a szeretetre-méltó Melanchtonnak és Erasmusnak indult el nyomdokain, s egész élete azon dicső tárgynak volt intézve, hogy a Szépnek tudományát, melly a Jóéval és Igazéval mindég együtt jár, vagy inkább ezeket mindég megelőzi, Hazánkban virágzatba hozhassa. Ő vala az, aki kilesvén nyelvünknek tulajdonságait, mellyet öelötte senki nem merészlett ... annak törvényeit ... tudományos rendbe szedte."

Kazinczynak mindenképpen elévülhetetlen érdeme, hogy kiadásával Sylvester nyelvtanát közkinccsé tette. Ehhez képest viszont feltűnő az a mintegy félévszázadnyi szünet, amelyben a szakirodalom nem tart számon Sylvester grammatikájáról szóló egyetlen írást sem. Lehetetlennek kell azonban tartanunk, hogy az 1810 és 1860 között működő nyelvtanírókra egyáltalán ne hatott volna ez a mű. Ennek felderítésére további kutatásokat kell kezdeményezni.

2. Új fejezet nyílik a sylvesteri grammatika utóéletében Toldy Ferencnek *Corpus grammaticorum linguae hungaricae veterum*. A régi magyar nyelvészek Erdősitől Tsétsiig (Pest, 1866.) című kiadványával, amely megelevenítette a régi magyar nyelvtanok iránti érdeklődést s különösen a Sylvester nyelvtanával való foglalkozást. A múlt század utolsó két évtizedéből két tanulmányíró nevét emelem ki ebben a vonatkozásban: Jancsó Benedekét és Szegedy Rezsőét. Annál is inkább, mert az újabb szakirodalom - kissé leegyszerűsítve a dolgot - szembeállítja egymással őket (Balázs: *Sylv J.* 189 és nyomában Szathmári: *RégiNytan.* 90) mégpedig azon az alapon, hogy a *Grammatica Hungarolatinában* Jancsó kizárólag magyar nyelvtant, Szegedy viszont csupán latin nyelvtant látott volna.

Jancsó Benedek *Erdösi János nyelvészete* című írása (1879, kötetben: *uő.*, *Magyar nyelvtudománytörténeti tanulmányok a*

XVI-XVII. századból. Bp. 1881. 25-61) Sylvester nyelvtanának első tüzetesebb elemzése. Amellett azonban hogy a szerző pongyola, terjengős stílusa próbára teszi az edzettebb olvasót is, és csapongó gondolatmenete miatt mondanivalója lényege nehezen ragadható meg, eszmefuttatásában a találó megfigyelések gyakran téves állításokkal keverednek.

Sylvester grammatika-meghatározását - "A nyelvtan a helyes beszédnek és írásnak a legjobb költők és írók tekintélyére alapozott tudománya" - fejtegetve például helyesen mutat rá arra, hogy e meghatározásban "a reneszánsz férfiai által megjavított grammatika képe lebegett előtte", ugyanakkor viszont művét félreértve állítja azt, hogy Sylvester "egy élő nyelv grammatikáját írta", vagyis a magyar nyelv nyelvtanát alkotta meg, s indokolatlanul és anakronisztikusan kéri számon tőle az élő nyelvhasználat normatív szerepének hiányát.

Egyhelyütt azután elbizonytalanodik, és maga vonja kétségbe alapgondolatát:

"Ezek után /Sylvester/ megkezdí a declinatiók tárgyalását, de itt tulajdonképpen alig tesz mást, mint felsorolja a latin declinatiokat szóról szóra, éppen úgy mint /a/ latin grammatikák szokták tenni, ugyannyira, hogy ezt látva, hajlandó az ember azt hinni, hogy nem is magyar, hanem egyenesen latin grammatikát ír." (42)

Egy másik nyilatkozatából pedig az világlik ki, hogy teljesen tévesen értelmezte Sylvester nyelvtanát és nyelvészeti munkásságát:

"Volt alkalmunk látni, hogy Erdősi nyelvtana, melyet ő gyermekek számára írt, korántsem gyakorlati nyelvtan és legkevésbé való gyermekek kezébe, mert Erdősi amily kitűnő nyelvész a maga kora és tudománya korbéli állásához képest, épp oly rossz grammatikus még a korabeli grammatika állásához képest is." (46)

Éppen ezért végső következtetése sem állja meg a helyét:

"Végigtekintettünk Erdősi nyelvtanán, láttuk hibáit és érdemeit, láttuk, hogy műve csak az úttörés, a kezdés érdemével bír, láttuk, hogy nyelvünk egyetlen kérdését sem oldja meg, sőt távol áll attól is, hogy jelét adja nyelvünk sajátos szerkezete megértésének, - láttuk, hogy a latin nyelv grammatikájának nyűgeiből nem tud s talán nem is akar kiszabadulni - és mégis dicsérve, sőt büszkén emlékeztünk meg Erdősi nyelvtudományosságáról." (56)

Am még Sylvesternek, a nyelvésznek értékelésében sem találja fején a szöveget. Ezt állítja ugyanis:

"Erdősi mint nyelvész különösen három nyelvészeti álláspontjára tartozó dologért érdemli teljes méltánylásunkat - 1/ mint összehasonlító nyelvész, 2/ mint etymológus, 3/ mint nyelvművelő - nyelvújító. E három tulajdonság az, mely egy valódi nyelvésznek ismertető jele."

Tegyük még hozzá, hogy e három tulajdonság taglalása során Sylvestert mint összehasonlító nyelvészt méltatva, tárgyi tévedést követ el, ami arra mutat, hogy Sylvester szövegét felületesen olvasta. Szerinte ugyanis Sylvesternél "nem találkozunk nyelvünk orientális voltának hitével s ami ezzel szoros kapcsolatban van, a héber nyelvből való származással, az ő szelleme még nincs elfogódva ebben a rokonsági teoriában, ő még nem csüri-csavarja a nyelv tényeit e rokonság igazolására. Ő csupán csak hasonlít a héber nyelvhez, de egyebet e hasonlításnál nem tesz." (59)

Ezzel szemben a valóság az, hogy Sylvester igenis rokonnak tartotta a hébert. A tárgyas ragozás fejtegetése után a héberben hasonló jelenségre bukkanván, így nyilatkozik: "*Quae res manifestissime ostendit magnam nostrae linguae cum sacra illa, nimirum Hebraea esse affinitatem ut autem id cunctis sit manifestum nostram linguam cum Hebraea hic quoque coniungemus.*" Magyarul: "Ez a dolog igen világosan mutatja, hogy nyelvünk szoros rokonságban áll ama szent nyelvvel, a héberrel, s hogy pedig ez mindenkinek nyilvánvaló legyen, nyelvünket itt a héberrel együtt is ragozzuk."

3. Nem meglepő, hogy Jancsó cikke éles kritikát váltott ki, igaz csupán két évtized múltán. Szegedy Rezsőt ugyanis Jancsó tévedései késztették arra, hogy megírja a maga elemzését Sylvester nyelvtanáról. (EgyPhilKözl. 1899. 40-53; 129-141). Szegedyt a mai szakirodalom elsősorban úgy tartja számon, mint aki azt vallotta, hogy Sylvester nyelvtana latin nyelvtan. Valóban ezt vallotta, de ez a tétel tanulmányának csupán - a Jancsó állításával polemizáló - kiindulópontja, illetőleg első része.

Mindenekelőtt felteszi a nevezetes - azóta ismételten elhangzott - kérdést: tulajdonképpen milyen nyelvtant akart Sylvester írni? S Jancsóval szemben leszögezi: tulajdonképpen latin nyelvtant írt. Két érvet hoz fel állítása mellett. Az egyik a grammatika előszavából való, amelyben Sylvester - mint jól tudjuk - kifejti, hogy valamely idegen nyelvet csakis az anyanyelv alapján lehet és kell tanítani. "Telje-

sen felesleges lett volna Sylvesternak ezt a gondolatot az előszóban fejtegetni - így folytatja Szegedy -, ha nem az idegen nyelv grammatikáját nyújtja", tehát "magyar tanuló ifjak számára írt latin nyelvtant, és így annak szabályait a magyar nyelv doctrínáival akarta megvilágítani." (43) Ez magyarázza meg nyelvtanának egész berendezését, s ehhez kapcsolódik Szegedy másik érve: "Ha Sylvester valamely nyelvtani jelenségről szól s nem teszi ki, hogy melyik nyelvre vonatkozik mondanivalója, akkor mindig a latin nyelvre illik, ellenben ha oly jelenséget tárgyal, mely a magyar nyelvre vonatkozik, akkor mindig kiteszi külön: in sermone nostro vagy in lingua patria; az előrebocsátott főszabály mindig a latin nyelvre vonatkozik, s csak azután, mintegy jegyzetképpen következnek a magyar nyelv eltérései a latin nyelvhasználattól." (43) Ebből következően Szegedy azt tartja, hogy "Sylvester grammatikájának ismertetésében el kell választanunk a latin grammatikát a magyartól: egészen más szempontok érvényesülnek az elsőnek, mint a másodiknak a méltatásánál." (45) És így is jár el.

Ami a latin grammatikai részt illeti, azon a nézeten van, hogy "Sylvester latin grammatikájával semmi újat nem nyújtott: az egész csak reprodukciója azoknak a szabályoknak, amelyek a XVI. századig el voltak terjedve". (45) Ami pedig a forrásokat illeti, úgy találja, hogy leginkább Donatusból merített: "Sylvester egész latin nyelvtana alig más, mint Donatus nyelvtanának egy kissé szabadabb reproductioja", ezért "ha Sylvester latin grammatikájának viszonyát forrásaihoz pontosan meg akarjuk határozni, nem is kell annyira az egyezéseket Donatussal keresni, hanem rövidebb úton érhetünk el célt, ha az eltéréseket feltüntetjük s azokat magyarázzuk." (46) Ezt a sajátos elemzési módszert ezúttal nem követhetjük nyomon, egy érdekes eredményét mégis kiemelhetjük, mindjárt az elemzés kezdetéről. Mint ismeretes Sylvester a grammatika - már idézett - fogalmának meghatározásával kezdi nyelvtanát, s Szegedy rámutat arra, hogy ilyen definíció az ókori grammatikusoknál nem található, sem Donatusnál, sem másnál.

Mivel nézete szerint Sylvester latin grammatikájával nem nyújtott semmi újat, Szegedy úgy vélekedik, hogy "Sylvester önálló gondolkodásának s nyelvészeti tehetségének megítélésére sokkal fontosabb s reánk nézve sokkal érdekesebb az ő magyar grammatikája." (51) S tanulmánya további, nagyobb részét ennek elemzésére fordítja.

Először is Melanchton görög nyelvtanának hatását látja abban, hogy Sylvester a latin grammatika megfelelő helyeihez

a magyar nyelvre vonatkozó jegyzeteket fűzött: "Melanchton a görög nyelv egyes jelenségeinek fejtegetésénél kitéréseket tesz a latin és német nyelvre: ezt Sylvester is megengedi magának a héber és a magyar nyelvre vonatkozólag, csak hogy sokkal nagyobb mértékben." (51) Melanchtonnak a nemzeti nyelveket megbecsülő humanista felfogása hatását fedezi fel abban, hogy Sylvester meg akarja mutatni: nyelvünk miatt nincs okunk szégyenkezni, sőt Szegedy úgy véli: "Ezt kimutatni volt egész grammatikájának elburkolt célja." (52)

Ezek után elsőrendű kérdésnek tartja annak megvizsgálását, hogy a magyar nyelvtani kérdések fejtegetésében mennyiben áll Sylvester a latin grammatika hatása alatt, illetőleg mennyire tudta magát e tekintetben függetleníteni. E vizsgálódás részleteiben ismét nem tudjuk ezúttal követni a szerzőt, csupán főbb megállapításaira utalhatunk. Többek között, hogy emlékeztet arra: Sylvester a főnévvel kapcsolatban tárgyal olyan beszédrészt is, amely a latinban nem szerepel, tudniillik a névelőt. Hogy kimutatja: meglepő önállóságot tanúsít Sylvester a magyar főnévragozás tárgyalásában. Hogy Sylvester utódait is megelőzi abban, hogy felfedezte a kapcsolatot a személyes és birtokos névmás, valamint az igei személyragok között. Hogy kísérletet tesz a magyar igeragozás osztályozására, s hogy tisztában volt a tárgyas ragozással, még akkor is, ha nem tudta a tárgyas alakokat az igeragozás körében megfelelően elhelyezni. (133)

Azt hiszem az eddigi, korántsem kimerítő áttekintésből is kiderülhetett, hogy a kissé elfeledett, háttérbe szorított Szegedy Rezső volt az első, aki Sylvester grammatikáját, mégpedig annak mindkét részét jelentőségéhez méltóan tárgyalta, és róla való ismereteinket számos, ma is érvényes megállapítással gazdagította.

4. Ezután ismét évtizedeknek kellett eltelnie ahhoz, hogy újabb megvilágításba kerüljön Sylvester műve. Németh László Sylvester nyelvtana című, 1929-ben keletkezett esszéje (kötetben: *uő.*, *Az én katedrám.* Bp. 1969. 71-77) eredetien új gondolatmenettel s az alapkérdésekben is egyéni észrevételekkel lep meg bennünket. "Azt is bajos megmondani, miféle könyv" - így indítja eszmélkedését. Vajon valóban gyermekeknek való tankönyv? "Mit szólunk ehhez a gyermekeknek való gyermekséghez, amely a középkor nagy grammatikusaival vitatkozik, vagy nyelven idéz szöveget, s héber analógiákkal hozakodik elő. Ugyanakkor elemista tankönyv, amikor önálló tudományos mű is." A nyelvtan jellegére vonatkozóan pedig a következő megállapításra jut:

"A legmeglepőbb azonban, hogy ez az első magyar nyelvtan nem is magyar nyelvtan, hanem csak nyelvtan, amely a definíciókat magyarul adja, s helyenként a magyar nyelv természetéről is elmélkedik Sylvester szemében a grammatika nyelvek fölött álló, abszolút tudomány, alkalmazható jelenségekre, de nélkülük is van, mint a logika vagy a matematika. Ő ezt a nyelvek fölötti grammatikát adja itt elő, latin nyelven és latin példákon, mint a középkor nagy grammatikusai."

Hogyan született meg mégis az univerzális grammatika keretei között az első magyar nyelvtan? Németh László elemzése szerint így:

"Miért fűzött hozzá magyar szöveget? A bevallott cél megint pedagógiai: a gyerek jobban érti a nyelvtant, s első sorban a latin nyelv szerkezetét, ha anyanyelvén is bemutatjuk a szabályokat (*naturali sermone peregrinum comprehendere*). E bevallott cél mögött azonban egy látens cél lobog: bebizonyítani, hogy a magyar nyelv sem marad el a többiek mögött: grammatikára méltó nyelv. Ez a bizonyítás hosszú kitérésekre kényszeríti. Eldicsékszik vele, hogy lám, nekünk is van névelőnk, nemcsak a görögnek és németnek, mint Melanchton hitte. Ahol a magyar nyelv szegényebbnek bizonyul, mint a latin, a héberre utal: ott úgy van, mint a magyarban. Nyelviünk nemmeslehelét prókátorkodja ki a latin törzsszöveghez fűzött elmélkedésekben. Így azonban mégiscsak külön magyar nyelvtan keletkezik az internacionális alatt. A nyelvtant akarta megírni, könyvének ez a külső frontja, ez a front szilárd és lezárt, mint a középkori tanok, de mögötte egy rendszertelen, sokszor szeszélyes és aránytalan, de mégiscsak sokkal izgatóbb magyar nyelvtan lappang."

A kutatásban pedig Turóczi-Trostler József: A magyar nyelv felfedezése című 1933-ban megjelent tanulmánya jelentett fordulópontot. Ez ugyanis a korabeli európai művelődés keretei közé helyezte el Sylvester működését, feltárta a német protestáns-humanista nyelvtanirodalomhoz fűződő kapcsolatát, s mélyrehatóan elemezte Melanchton grammatikáinak Sylvesterre gyakorolt hatását.

Sylvester egyhelyütt "praeceptor noster"-nek, tanítómes-terünknek nevezi Melanchton, s ez - teszi hozzá Turóczi - "nem puszta szólásmód, hanem legmélyebb vallomás". S bár Melanchtonnak csupán görög grammatikájára hivatkozik, kétségtelen, hogy latin nyelvtanát, "a humanista-protestáns átmenet legtekintélyesebb grammatikájá"-t is ismerte. Szemben a korábbi kutatásokkal, amelyek - mint láttuk - első sorban az ókori latin grammatikák s köztük is a Donatusét tekintették

Sylvester forrásául, Turóczy a *Grammatica Hungarolatina* legfontosabb forrásaként Melanchton grammatikáit jelöli meg. A Melanchton és Sylvester közti egyezéseket három csoportba sorolja: 1. a közös ókori és középkori hagyományból eredő egyezések (ilyenek a meghatározások és a felosztás); 2. a humanista nyelvtanirodalomból származó egyezések (amilyenek a bővítések, összevonások, ragozási táblázatok) 3. a számbelíleg legkisebb, de legjelentősebb csoport: a csak Melanchton és Sylvester közötti egyezések (ezek: a nyelvtani nemről mondottak, a hónapok neveinek magyarítása, a városokra vonatkozó megjegyzések, a névelő tárgyalása).

Az eltérések viszont arra vezethetők vissza, hogy Sylvester Melanchton mellett egyéb forrásokból is merít, meg persze arra, hogy a magyar nyelv bevonásával néhány új megfigyelésre és eredményre jut. De az egyezéseket is, az eltéréseket is összefogja Melanchton filológiai szellemének Sylvesterre tett bátorító s nagykorúsító hatása. Am az eredetiség és kölcsönzés, az önállóság és önállótlanúság filológiai kérdése elhomályosul Sylvester hallatlan teljesítménye: a magyarítás, a magyar nyelv első grammatikálizálása, vagyis a magyar nyelv felfedezése mellett.

Arra az alapvető kérdésre pedig: milyen nyelvtant írt valójában Sylvester, Turóczy azt feleli: latint s egyben magyart is, és megkapóan érzékelteti azt az alkotási folyamatot, amelynek során a latin grammatika mellett megszületik tollán a magyar nyelvtan:

"Sylvester latin nyelvtant akart írni, de tovább jutott a kitűzött célnál: írás közben felfedezte a magyar nyelvet, s a felfedezés első impresszionista lendületében azonnal hozzáfogott a grammatizáláshoz, vagy ami ezzel egyet jelent: a törvényesítéshez és egyenjogúsításhoz. Minden lépésnél megáll, hogy számot adjon megfigyeléseiről. Mintha csak érezné, hogy most rakja le egy új épület alapját. Valóságos izgalom fogja el, valahányszor sikerül összhangba hoznia anyanyelve jelenségeit a klasszikus kategóriákkal, de a legtermékenyebbek azok a pillanatai, amikor az eltérések ráeszméltetik a magyar nyelv "különös" természetére a legérdekesebbek pedig azok, amikor a nyelvtani tudat találkozik a kultúrtörténetivel és a földrajzival."

Ez utóbbiak közé tartozik a műnek a magyar folyó- és városnevekkel foglalkozó, illetőleg folyókról és városokról szóló része. Szülővárosát s nevét így idézi föl:

"Van egy város hazánknak azon a vidékén, melyet Meggesall'-nak hívnak, és Nagyságos Perényi János úr birtokában van. Ezt a várost hét igen kies, mégpedig szőlőtermő dombja nevezetessé varázsolja, földjének termékenysége boldoggá, legerősebbi kövérré, mezei és rétjei virulóvá, forrásai és patakjai jól öntözötté, ugyanakkor kivágásra szánt és érintetlen erdei igen kedvessé, a fák ezerféle gyümölcse termékennyé, aranya, ezüstje, sója gazdaggá teszi, s ahol magam is megláttam a napvilágot, s ahová testestül-lelkestül tartozom, s amelyet Színirvárallának neveznek a mieink."

És íme így jeleníti meg Sárvár-Ujszigetet:

"A Sárvárnak nevezett vár közelében fekszik Szigeth város, ahol Magyarországon először kezdtük gyakorolni a nyomtatásnak ezt az isteni művészetét, mégpedig Princepsünknek, Nagyságos Nádasdi Tamás úrnak, grófnak és bánnak a fáradságával és költségével, és a magam szerény szolgálatával, s innen adtuk ki ezt a Rudimentát az ifjúság valamiféle hasznára. A valóság alapján nevezik így, mivel két folyó folyja körül, közülük az egyik a Raba, a másik a Gemmeus nevet viseli, mi pedig Neanesusnak, Vyszigethnek nevezzük, mivel Urunk maga egészen új formájúvá varázsolta. Először pedig árokkal és sánccal úgy megerősítvén, hogy az 1532-es évben az ostromló török dühe be nem vette. Mert vereséget szenvedve onnan takarodni kényszerült. Azután a folyókat szabályozván, majd a fenyegető sűrű vadon fáit kiirtván s helyüket szép kies gyümölcskerteknek szentelvén, végtére téglá épületű elemi iskolát építvén rá. Ilyen módon lehetett volna többi városunknak is nevet adni."

Visszakanyarodva a tanulmányhoz, Turóczi hangsúlyozza: Sylvester öntudatos büszkeséggel jelöli ki a magyar nyelv helyét a héber, görög és latin mellett, s igazi humanista észjárással szabályozottsága folytán tartja méltónak erre a helyre. Grammatikája vége felé ugyanis így nyilatkozik:

"Áttekintettük a nyelvtannak azt a részét, amely a ragozható szófajokat öleli fel, s ebben a részben nincsen semmi, amit hiányolhatnánk nyelvünkéből, sőt, ami az igék és névszók ragozását illeti, éppenséggel könnyedén fölülmúlja az összes nyelvet, hiszen igen szabályozott, ahogy ezt mondani szokták, nem kevésbé, mint a három szent nyelv, a latin, a görög és a héber bármelyike."

Sylvester tehát "európai szemmel nézi a magyar nyelvet: nyelvszemléletének az egyik legmaradandóbb vonása" - zárja fejtegetéseit Turóczi-Trostler József.

5. Egy újabb, mérőföldes lépéssel immár korunkhoz érke-
zünk, amely - ellentétben az utóbbi négy évtized művelődés-
történetének számos visszahúzó jelenségével, irányzatával - a
Sylvester-kutatás felvirágzását és benne grammatikája
elemzésének és értelmezésének kiteljesedését, a korábbi ku-
tatások szintézisét és új eredményekkel való gazdagítását
képviseeli.

Mindjárt a korszak kezdetén két kiemelkedő tudós írását
találjuk. A nyelvész Zsirai Miklós: *A modern nyelvtudomány
úttörői I.* Sajnovics és Gyarmathi című tanulmányában (Bp.
1952) avatott kézzel emeli ki és tömören összegezi Sylvester
legfőbb eredményeit:

"A nemzeti nyelv rohamos térhódítása nyomán hamarosan
jelentkezett a helyesírás egységesítésének és a helyes be-
szédnek, a szabatos írásnak szükségérzete is. Ezen a vona-
lon is Sylvester veri a hidat: 1539-ben *Grammatikát* ír, amely
ugyan a latint foglalja rendszerbe, de a hagyományos
Donatus-Priscianus-féle kereteket humanista, főleg Melanchot-
ra utaló meghatározásokkal, szempontokkal frissíti fel, ami
ennél is jellemzőbb, szeme előtt állandóan a magyar nyelv
anyagának, szerkezeti jellegzetességeinek különlegessége
lebeg. Már a mű címe is sejteti ezt a célzatosságot: Gramma-
tica Hungarolatina. A nyelvtan latin szövegében az alapfo-
galmak, meghatározások, szabályok rendesen magyarul is ol-
vashatók. A latintól eltérő magyar sajátosságokat "sermo nos-
ter hungaricus", "in nostra lingua", "noster sermo", "in
patrio nostro sermone" utalással külön is kiemeli... Ha az
efféle, csupán magyar vonatkozású nyelvszerkezeti megjegyzé-
sekhez hozzászámítjuk még a latin grammatika problematikájá-
tól egészen független kisebb-nagyobb magyar helyesírási,
nyelvhelyességi, alaktani, összehasonlító nyelvészeti,
nyelvtani terminológiai stb. kitéréseket és a magyar nyelv-
vért, tudományért, népért lüktető érzelmi telítettség vá-
ratlan ki-kibuggyanásait, bizvást elmondhatjuk, hogy a
diákok több elmozdító magyar, mint latin nyelvi tudnivalót
kaptak a könyvtől." (I.m. 5, vö. uő.: MNyTK. 83. sz.11 skk.)

Századunk nagy irodalomtörténészének, Horváth Jánosnak A
reformáció jegyében (Bp., 1953. 1957.) című könyve Sylvester
munkásságáról s benne grammatikájáról készült kitűnő méltá-
tásából arra vonatkozó véleményét emeljük ki: kiknek írta
grammatikáját Sylvester? Címében az "in usum puerorum" kité-
tel, valamint fiához intézett ajánló levele szerint fiúknak,
tehát elemi fokú iskolásoknak készítette. Ezzel szemben Hor-
váth Jánosnak kell igazat adnunk, aki szerint "magasabb
színvonalra, görög és héber példái, Donatust bíráló megjegyzé-

se nyilvánvalóvá tesszik, hogy a tanítónak szánta. Mégpedig magyar fiúk nyelvtanítójának: azért fordít gondot a latin és a magyar nyelv eltérő szerkezeteinek számontartására, s használja kisegítő eszközül általában a magyar nyelvet. Mind-
ezt oly mértékben teszi, hogy észrevétlen egy magyar nyelv-
tan körvonalai rajzolódnak ki a latin palástja alatt." (I.m.
1957, 147) Az idézett rész utolsó mondatából az is kivilág-
ik, hogyan vélekedik Horváth János arról az alapkérdésről:
latin vagy magyar nyelvtant írt-e Sylvester.

Ilyen előzmények után bontakozott ki a legjelesebb Syl-
vester-kutató és -szakértő, Balázs János munkássága. Sylves-
ter János és kora című monográfiája (Bp. 1958) a Sylvesterre
vonatkozó irodalom legjelentősebb alkotása. A korábbi vizsgá-
lódásokból kiindulva és a modern külföldi szakirodalom tanul-
ságait értékesítve, új szempontok felvetésével alakította ki
kutatási eredményeit, amelyek nagy mértékben járulnak hozzá
Sylvester életművének és a kor tudományos törekvéseinek isme-
retéhez. E szintézis mellett közleményeinek egész sora érin-
ti közvetve vagy közvetlenül a témát. E publikációk időbeli
íve az 1954-ben megjelent Sylvester János és a XVI. századi
magyar irodalmi nyelv címűtől (MNY. 50:126-129) az 1987-ben
ben napvilágot látott A magyar normatív nyelvtan körvonalai
címűig tart (uő., Hermész nyomában. Bp. 1987. 316-380). Ami
más szóval azt jelenti, hogy kisebb-nagyobb megszakításokkal
több mint három évtizeden át vissza-visszatérően foglalkoztat-
ta őt Sylvester alakja, munkássága.

A krónikás zavarba is jön, amikor e téren elért s külö-
nösen monográfiájába foglalt eredményeiről kell számot ad-
nia. Bizonyos azonban, hogy az európai háttér megrajzolása
mellett különösen értékes a krakkói humanizmus elemzése Syl-
vester grammatikai és ortografiai munkásságában, valamint
Sylvester nyelvtanának a héber nyelvtanirodalommal való kap-
csolatait feltáró részek. Meggyőzően tárja elénk - s talán ez
a legfontosabb megállapítása -, hogy Sylvesternak az
anyanyelv kiművelését, a magyar nyelv rendszerezését célzó
munkássága az európai mozgalmaknak szerves magyarországi ki-
egészítője, és előkelő helyet foglal el az európai nyelvtan-
irodalom fejlődéstörténetében.

Külön is említésre méltó - mert a további kutatás számá-
ra iránymutató - a nemzeti nyelvek nyelvtanirodalmának ki-
alakulásában általa megkülönböztetett három fejlődési foko-
zat. A nemzeti vagy vulgáris nyelvek nyelvtanának a megte-
remtése ugyanis a három szent nyelv, különösen pedig a la-
tin nyelv grammatikája uralma elleni harc eredménye. Abban a
folyamatban, amelyben a vulgáris nyelvek grammatikája a la-

tiné mellett "mint annak árnyéka jelent meg", Balázs János a következő fokozatokat különböztette meg:

"a/ A legkezdetlegesebb fokon a latin grammatikákat kisebb-nagyobb terjedelmű vulgáris nyelvű tolmácsolatok, magyarázatok egészítik ki s teszik használhatókká.

b/ Fejlettebb fokot képviselnek a kétnyelvű (latin és vulgáris nyelvű) grammatikák, amelyekben a nemzeti grammatika már szinte egyenrangú társa a latinnak.

c/ A fejlődés legmagasabb fokán a vulgáris nyelvek önálló (latin vagy vulgáris nyelvű) grammatikái állnak, amelyek még a latin nyelvtan hatását tükrözik, de sokszor már meglepő eredetiséget mutatnak." (Balázs: *SylvJ.* 37-8)

A vulgáris nyelvek nyelvtanirodalma kialakulásának ebben az európai tipológiájában szervesen helyezkednek el a magyar nyelvtanirodalom első termékei. Az első fokot képviseli az az első magyar nyelvtani jellegű munka, Hegendorfnak 1527-ben Krakkóban megjelent *Rudimenta grammatices Donati* című, Donatus kisebb grammatikájának elemi szabályait tartalmazó három nyelvű kiadványa, melynek magyar tolmácsolata - a latin nyelv jelenségeinek a jobb megértésére közölt példái - ugyancsak Sylvester munkája.

A második fokot egyértelműen Sylvester *Grammatica Hungarolatinája* jelenti, amelynek az európai nyelvtanirodalomban nemcsak címe, hanem módszere szerint is leginkább a francia Dubois *Grammatica Latino-Gallica* a párja.

Végül a harmadik fejlődési fokot Szenci Molnár Albert 1610-ben közreadott *Nova Grammatica Ungarica*-ja képviseli, amely latin nyelven az első teljes, mondattant is tartalmazó nyelvtan, illetőleg az első, csak a magyar nyelvtant tárgyaló s annak érdekeit szem előtt tartó vulgáris nyelvtan.

Arra a kérdésre, milyen nyelvtant írt Sylvester? Balázs János az általa felállított három nyelvtan-típus közül természetesen a másodikba sorolja Sylvester grammatikáját, mégpedig ezzel a megokolással: "Az elsőnél feltétlenül fejlettebb fokot mutat, de a harmadik fejlettségét nem éri el, hiszen nemcsak a magyar nyelv grammatikája, hanem - még nagyobb mértékben - a latiné is." (I.m. 190) Ugyanakkor viszont, amikor a grammatika filológiai elemzésére kerít sort, úgy vélekedik, hogy "a súlypontot a latin részről át kell helyeznünk a magyar részre, mely minden szempontból fontosabb és eredetibb amannál." (191-2) Ebben tehát tulajdonképp

Szegedy Rezső nézetéhez csatlakozik. Abban pedig Horváth Jánossal ért egyet, hogy a szerző e művét a tanítóknak szánta. (190-1)

6. Balázs János fenti tipológiája termékeny kutatási szempontnak bizonyult. Alig egy évtized múltán két munkában is megjelenik hatása. Az egyik Szathmári Istváné, aki Régi nyelvtanainak és egységesülő irodalmi nyelvünk című monográfiájában (Bp. 1968) mind Sylvester nyelvtani műveinek elemzésében, mind Dévai Bíró Mátyás Orthographia Ungarica című munkájának a fejtegetésében Balázs János tipológiai osztályozásából indul ki.

Ő az egyébként, aki a korábbi vélemények ismeretében Sylvester grammatikájának jellegére vonatkozólag új elgondolást fejleszt ki. Szerinte ugyanis: "Sylvester műve valóban két nyelv nyelvtana, de valamelyest nagyobb mértékben a magyaré." (I.m. 91) Hogy a magyar nyelv bemutatásának a javára billen a mérleg, arra a következő érveket hozza fel. Először: "Sylvester nagyobb terjedelemben foglalkozik a magyar nyelv jelenségeivel, mint a latinéval..., de ha az utóbbiával foglalkozik is, csak azért teszi, hogy alapot, keretet - és gyakran mintát - adjon a magyar nyelv grammatikai elemeinek kifejtésére." Másodszor: "Sylvester mindenáron igazolni akarja: a mi nyelvünk szintén szabályokba foglalható, s van olyan, mint a három szent nyelv és más nyelvek." Harmadszor: "Sylvester igazi tanító volt, a szó legteljesebb értelmében "tanította" (ill. úgy írta meg, mintha tanítaná) a magyar nyelvtani részeket is: a latin részekkel kapcsolatban mindössze néhányszor fordul elő, hogy - szavakban is kimondva - tekintettel van a gyermek felfogóképességére, hogy tanácsot ad egy-egy nyelvi jelenség jobb megértésére, a magyar nyelvtani részekben viszont ez egészen gyakori." Negyedszer: "Végül talán több pusztán véletlennél, hogy Sylvester - pl. Dubois "Grammatica Latinogallicá"-jával szemben - a Grammatica jelzőjeként a Hungarolatiná-t használta." (I.m. 91 - Mindez még részletesebben fejtegetve: uő., Milyen nyelvtant írt valójában Sylvester János? ASzeg. 12, 1968. 53-61 és Nyelvészeti Dolgozatok 80. sz.)

Úgy látom, egyedül Szathmári figyelt fel arra (i.m. 96), hogy Sylvester fontosnak tartotta a nyelvszokást, "amelyen a beszéd ereje és normája alapul" ("vsus, apud quem est, et uis et norma loquendi").

1968-ban jelent meg az Indiana University ural-altaji sorozatában Sylvester Grammaticája, a Corpus Grammaticorum hasonmás kiadása, Sebeok, Thomas A, előszavával: Joannes

Sylvester Pannonius: *Grammatica Hungaro-Latina*. Bloomington - The Hague. /1968./ Ural and Altaic Series. Vol. 55. Ennél az előszónál fontosabb Décsy Gyula bevezetője, amelyet ugyanebben a sorozatban 1969-ben közzétett Szenci Molnár Albert grammatikájának hasonló kiadása elé írt: Albertus Molnár Szencziensis: *Nova Grammatica Ungarica*. Bloomington - The Hague /1969./ Ural and Altaic Series. Vol. 98. Décsy ugyanis nyelvtanirodalmunk korai termékeit új megvilágításba helyezi, amennyiben a kontrasztív nyelvészeti terminológiával jellemzi őket. Gondolatmenete a következő: Európában a XV-XVI. századi nyelvtanokban számos, az illető anyanyelvre vonatkozó megjegyzés jelenik meg, ezért ezek a nyelvtanok úgy tekinthetők, mint a latin nyelvnek és az illető nyelvnek kontrasztív, összevető grammatikai megközelítései. Az összevetések gyakorlati célt szolgálnak: a latin nyelvtani sajátságoknak az anyanyelv alapján való megértetését. A legrégebb magyar nyelvtani munkák a Sylvester által jegyzetelt *Rudimenta grammatices Donati* és a *Puerilium colloquium formulae* ilyen termékek. A XVI. századi iskolai latin grammatikákban az anyanyelvi összetevő egyre nagyobb teret nyervén, a latin mellett a szerzők - mintegy melléktermékként - megírják saját anyanyelvük nyelvtanát is: e típushoz tartozik Sylvester grammatikája. Végül elmarad a kontrasztív, egybevető jelleg: ilyen Szenci Molnár munkája, amely már kifejezetten a magyar nyelv nyelvtana.

Mindössze két publikációról kell még beszámolnom. Az egyik a *Grammatica Hungarolatina* ötödik, ezúttal az eredetinek hasonló kiadása. Ez az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoportjának tudománytörténeti kiadványsorozata 4. számaként jelent meg 1977-ben: *Fontes ad historiam linguarum popularumque Uraliensium* 4. sz. A faksimile szövegét gondozta Molnár József, magyar és német előszóval ellátta Szathmári István. Budapest. 1977.

A másik Kovács Ferenc Sylvester János szerepe a magyar nyelvészeti terminológia kialakításában című tanulmánya (MNy. 84, 1988. 155-167, 270-283). Szinte valamennyi eddig számba vett, a Grammatikáról szóló tanulmány méltatta Sylvesternak a nyelvtani terminológiai magyarításában elért teljesítményét. Kovács Ferenc nemcsak az eddigi eredményeket foglalja össze, hanem tüzetes vizsgálódásait kiterjeszti Sylvesternak a *Rudimenta grammatices Donati* és a *Puerilium colloquiorum formulae* köteteiben fellelhető terminológiai kísérleteire és általában a Sylvester által kezdeményezett nyelvészeti műszavakra. A tanulmány arra is tanúság, hogy Sylvester nyelvészeti törekvései iránt napjainkban sem szűnt meg az érdeklődés.

7. Íme így fest Sylvester Grammatica Hungarolatina-jának utóélete. Sajátos és viszontagságos sors ez, de mégis szerencsés a kimenetele. Saját korában nem tudta kifejteni hatását, a mostoha időkben nyomtalanul eltűnt, hogy azután csaknem három évszázad elteltével bukkanjon fel újra. A Tol-dy által 1866-ban közzétett harmadik kiadása óta pedig egyre fokozódó érdeklődés és hozzáértés kísérte, amely korszakunk-ban érte el tetőpontját. Olyannyira, hogy tanulmányozása és értékelése befejezettnek tűnik. Vajon ezek után lehet-e még valami új megfigyelést hozzátenni, valami új adattal kiegészíteni az eddigi kutatásokat? Jórészt erre az előadásra való felkészülésnek köszönhetem, hogy néhány szerény észrevétel-lel és adalékkal megtoldhatom az elmondottakat. Ezek részben magára a műre, részben utóéletére, részben jövőjére vonat-koznak.

a/ A Grammatikát közvetlenül megelőző Epistola nuncupa-toria ad Theodorum filium, vagyis az Ajánlólevél Tódor fiá-hoz eddig sem került el a kötetet forgatók figyelmét. Itt az alkalom, hogy mai szemmel élesebb világításba helyezzük és nevén nevezzük e tulajdonképpeni bevezetés mibenlétét. Syl-vester ebben egyrészt annak a felfogásának ad hangot, hogy a nyelv eszköz, mégpedig az ismeretek és a műveltség megszer-zésének eszköze másrészt kifejti a nyelvtanulásra vonatkozó nézeteit. Kimondhatjuk tehát, hogy ez az első olyan írás Ma-gyarországon, amely a nyelvtanulás módszereit és az összeve-tő nyelvtanulás előnyeit ecseteli.

b/ Arra vonatkozólag, hogy nyelvtana nem a gyermekek, hanem a tanítók számára készült, Sylvesternek - más vonatko-zásban Szathmári által érintett - ún. tanítási módja is per-döntő. Ugyanis egy-egy nyelvtani szabály előadásakor, "taní-tásakor" nem közvetlenül szól a gyermekekhez, hanem csak közvetve utal rájuk, tehát valójában a tanítókhöz intézi szavait, a változatos formájú felszólításuk közül például ilyenképpen "Példákat Donatusból merítsen a gyermek." "Noha ezek apróságok,, mégis, úgy véltük, nem keveset számít, ha figyelmeztetik a gyermekeket arra, hogy anyanyelvünkben ne használják egyik szót a másik helyett." Továbbá: "Ismerje meg a gyermek"; "Figyelmezzen arra a gyermek" "A határozószó jelentésének fajtáit Donatusból keresse ki a gyermek."

c/ Említettem, hogy az évszázadokon át lappongó gramma-tika szövegét először Kazinczy adta ki újra, mégpedig a szakirodalom egyöntetű megállapítása szerint 1808-ban. Am ennek a kötetnek van egy évvel előbbi, tehát a tulajdonkép-peni első kiadása. Címlapján ekkor még nem szerepel a "Ma-gyar régiségek és ritkaságok" felirat, hanem a kötetbe fog-

lalt három mű címe van feltüntetve, így: Sylvesternek Magyar-Deák Grammatikája. Nyomt. Új-Szigeeten, 1539. -- A' Krakкаи 1549. kiadott Orthographia Vngarica -- 'S Varjas Jánosnak Evocálisú éneke. Újra Kiadta Kazinczy Ferencz. Pesten, Mossóczy I. Károly Könyvárósnál. 1807.

d/ Újabb adalékaim közül az utolsó egy bejelentés. Sylvester János latin-magyar nyelvtana címmel még ebben az évben napvilágot lát a grammatika magyarul a Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadásában, C. Vladár Zsuzsa fordításában; az ő szívességének köszönöm, hogy előadásomban magyarul szólaltathattam meg az idézetek szövegét. A fordítás^{##} a grammatika utóéletében minden bizonnyal egy új szakasz kezdetét jelenti, mert így közkinccsé válván azok is birtokba vehetik, akiket tanulmányozásában eddig megakadályozott a mű latin nyelvűsége.

Nyelvünk szépségét, jelességeit, értékeit grammatikájában Sylvester olyan szavakkal magasztalta, amelyek Balázs Jánost a költő Zrínyi szavaira emlékeztették: "egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók". Nekem pedig Bessenyeinek kétszáz évvel később írt sorait juttatják eszembe, a Magyarság bevezető mondatait, amelyek arról szólnak, hogy nemzetünk "a maga anyanyelvét felejteni láttatik", s "magyarul nem lehet, mondják, jól írni, okoskodni, mivel sem ereje, sem elégsége nincsen a nyelvnek". Mire Bessenyei azt feleli: "Olybá venném, ha mondanád, egy nagy hegynek, mely aranykővel tele volna, hogy semmit nem ér, mivel nincs bánya s bányász benne. Mit tehet arról a drága hegy, ha kincseit belőle nem szedik; mit tehet róla a magyar nyelv is, ha fiai őtet sem ékesíteni, sem nagyítani, sem felemelni nem akarják." (Bessenyei György Válogatott művei. Bp. 1987. 587)

Sylvester, Bessenyei előfutáraként, patrióta önérzettel és európai öntudattal tesz hitvallást a magyar nyelv értékei mellett. A ragozható beszédrészek tárgyalását befejezve hangsúlyozza, hogy nyelvünk a névszók és igék ragozásában nemcsak kiállja a versenyt más nyelvekkel, hanem szabályozottsága révén minden más nyelvet fölülmúl. Annál inkább neheztel azokra, akik megvetik nyelvünket, mint amely az emberi érintkezésre méltatlan. Majd így folytatja: "Hiszen ezáltal velünk is ez történt, mint azokkal, akik szobájuk falai között roppant kincset rejtegetnek, de azzal, bár megszorul-

---

^{##} Azóta megjelent a Magyar Nyelvtudomány Társaság Kiadványai 185. számaként.

tak, élni nem tudnak, mivel nem tudják, hová rejtették. El volt rejtve eddig anyanyelvünk kincse, amelyet most először fedeztünk fel és hoztunk napvilágra, s ha nem vonakodunk élni vele, akkor rövidesen (amint remélem és óhajtom) koldus-szegényekből dúsgazdagok leszünk." (Vö.: Nyr. 81, 1957. 155)

1539. június 14-e tehát azért nevezetes dátum számunkra, mert a magyar nyelv felfedezésének, törvényszerűségei feltárásának, kincsei napfényre hozatalának el nem sötétülő napja. Annak a nyelvnek, amelynek művelése és ápolása révén a magyar egyenrangú tagja volt és lesz az európai népek közösségének.

Amikor Sylvester Jánost és művét ünnepeljük és amikor egyúttal Nádasdy Tamásra is hálával emlékezünk, aki iskola alapításával, nyomda létesítésével és személyes támogatásával tette lehetővé Sylvester termékeny munkálkodását, ismételten eszünkbe jut az is, hogy a szóban forgó évtized Magyarország történetének egyik leggyászosabb időszaka volt. Mégis az ezer sebből vérző ország egy zugában, a Rába és Gyöngyös határolta városkában szellemi központ alakult ki, ahol a géniusz és pártfogó találkozása jelentős, évszázadok múltán is emlékezetes alkotásokat hozott létre.

Hazánk ma sincs virágzó állapotban. Am az a tény, hogy ez a századunkban többszörösen megtépázott ország egy kis zugában, Sárvár városában, műhely jött létre, amely egy kis-közösség kezdeményezéseként a múlt emlékét ápolja, értékeit veszni nem hagyja, és a mai nehéz körülmények közt is gondja volt arra, hogy egy grammatikát ünnepeljen -- mindez reménysugarat gyújt a jövőre, és a kibontakozás egy lehetséges útjára, a vidéki közösségek alkotó erejének szerepére is rávilágít.

Ennek az ünnepi órának - a nyelvtudomány-történeti érdeken túl - számomra ez a legfőbb tanulsága és értelme.

Dolgozatok a magyar mint idegen nyelv és a hungarológia köréből

Szerkeszti: Eder Zoltán

ELTE BTK Központi Magyar Nyelvi Lektorátus
Budapest V., Pesti Barnabás u. 1.
H-1364 Pf. 107

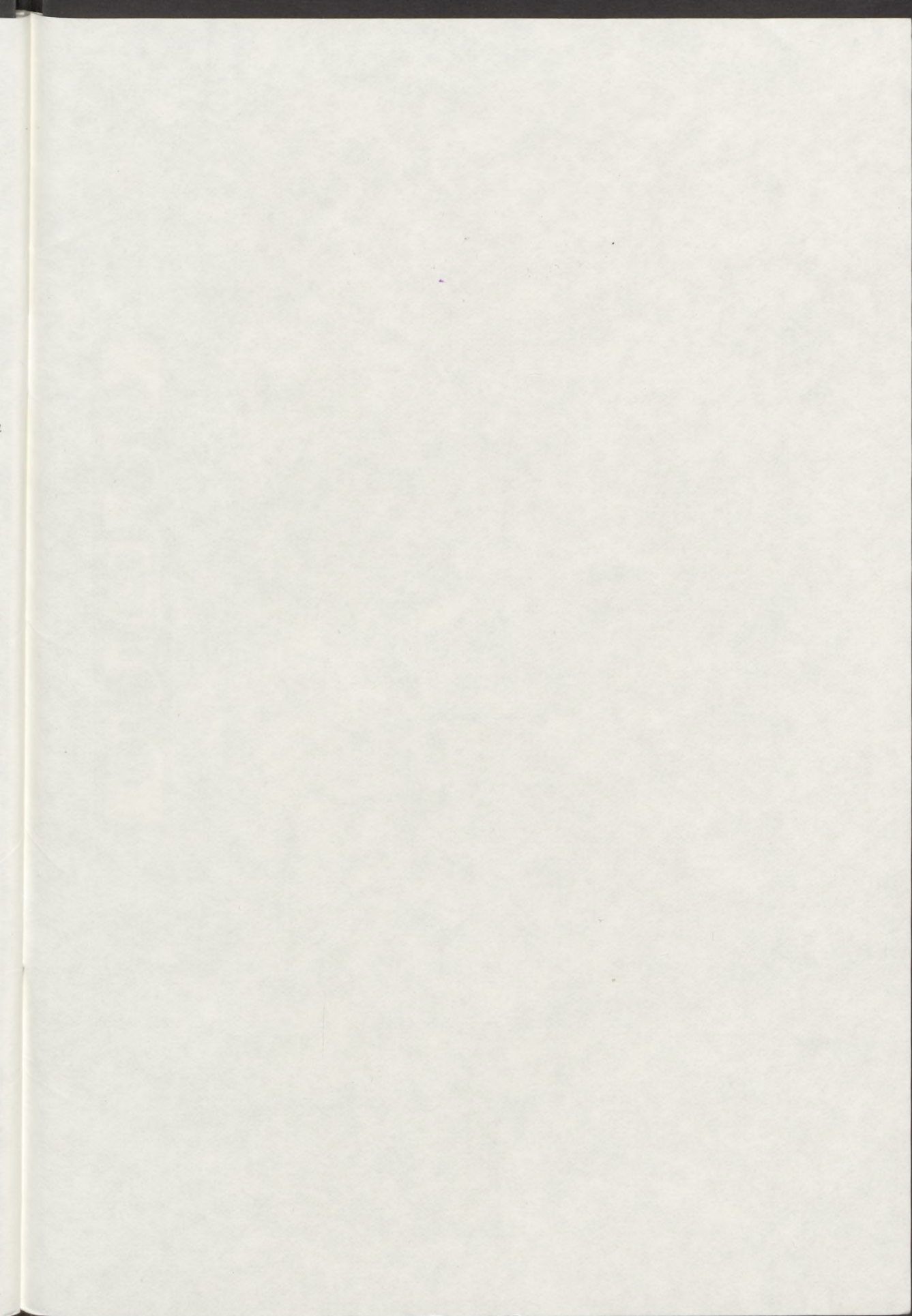
ISSN 0236-6800

ISBN. 963. 462. 603. 3

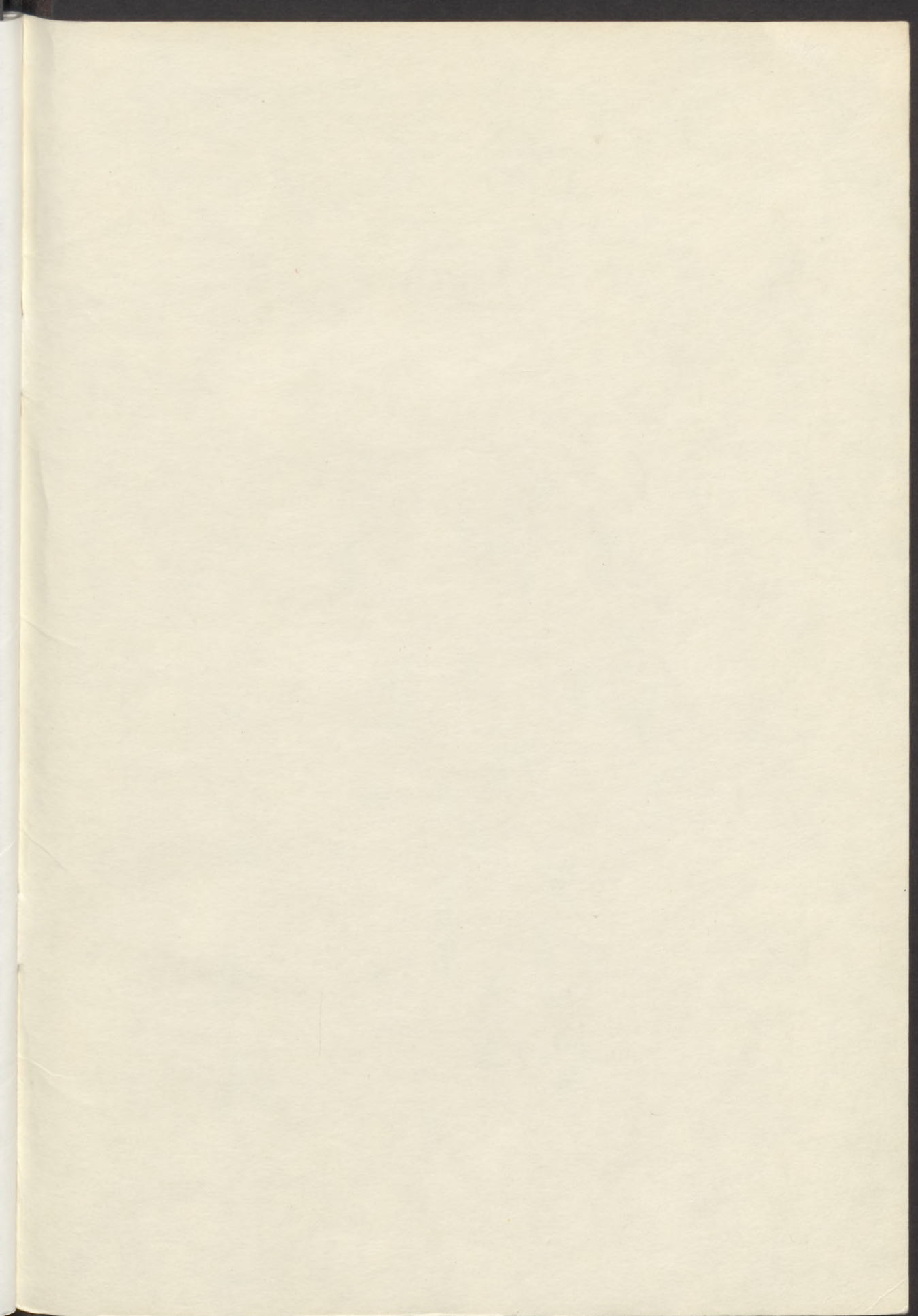
Készült a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár sokszorosítójában

1. Eder Zoltán: *Fejezetek a magyar mint idegen nyelv oktatásának történetéből*
2. Eder Zoltán: *A magyar mint idegen nyelv diszciplináris helye*
3. Hegedűs Rita: *Nyelvtan és nyelvtanítás viszonya Bél Mátyás Sprachmeisterében*
4. Kálmán Péter: *Igeneveink használatáról*
5. Eder Zoltán-Kálmán Péter-Szili Katalin: *Sajátos rendező elvek a magyar mint idegen nyelv leírásában és oktatásában*
6. Szili Katalin: *Nyelvünk a külföldieknek írt nyelvkönyvekben*
7. Szili Katalin: *Az igekötő és az igekötős ige mibenlétéről*
8. Naumenko-Papp Ágnes-Szili Katalin: *A magyar mint idegen nyelv grammatikájának néhány gyakorlati kérdése*
9. Eder Zoltán: *Pázmány nyelvi hagyománya a felvilágosodás korában*
10. Eppstein, John (ed.): *Hungary*
11. Eder Zoltán: *A tudománytörténet fényében. Szabó T. Attila nyolcvanadik születésnapjára*
12. Eder Zoltán: *Verseghy Ferenc nyelvművelő kézikönyve*
13. Hegedűs Rita: *Egy külföldieknek írandó magyar nyelvtan elé*
14. Naumenko-Papp Ágnes: *A magyar szórend fő rendező elveiről*
15. Eder Zoltán: *Verseghy Ferenc nyelvtanai tekintettel a magyar mint idegen nyelv oktatására*
16. Szili Katalin: *Szabályok és szabálytalanságok a meg- igekötő kapcsolódásában*
17. Eder Zoltán-Hegedűs Rita-Horváth Judit-Szili Katalin: *A magyar mint idegen nyelv tanári szak*
18. Eder Zoltán: *Az erdélyi magyar nyelvművelésről*

6391-2